

3. Zaposlenost i zarade

Prema podacima zvanične statistike koji su sadržani u Anketi o radnoj snazi (ARS) nastavlja se snažan trend poboljšanje najvažnijih pokazatelja na tržištu rada u Srbiji - stopa nezaposlenosti snažno opada, dok stopa zaposlenosti raste. Međutim, kretanja pokazatelja tržištu rada već skoro dve godine drastično odstupaju od kretanje ostalih makroekonomskih pokazatelja, kao što su BDP, lična potrošnja, prihodi od poreza na rad i dr.. Prema zvaničnim podacima stopa nezaposlenosti je u trećem kvartalu 2014. godine opala za 1/3 u odnosu na april 2012. godine, dok je stopa zaposlenosti u istom periodu porasla za preko 10%! Posmatrano u apsolutnim iznosima broj nezaposlenih je u navedenom periodu smanjen za oko 200 hiljada dok je broj zaposlenih povećan za oko 250 hiljada!? U istom periodu BDP, koji po novoj metodologiji uključuje i sivu ekonomiju i nelegalne aktivnosti, ostao približno nepromenjen. Sa obzirom da se ovako velika poboljšanja na tržištu rada u kratkom periodu ne događaju ni u prosperitetnim privredama, još je manje verovatno da su se dogodila u privredi Srbije u periodu kada se smenjuje stagnacija i recesija. Stoga se može prilično sigurno zaključiti da zvanični podaci u poslednje dve godine ne odražavaju stvarne promene na tržištu rada. Stoga se postavlja pitanje šta je uzrok pogrešnih podataka o promenama na tržištu rada u poslednje dve godine. Jedna mogućnost je da se sada stanje na tržištu rada meri preciznije nego u prošlosti, a to bi značilo da stopa nezaposlenosti ni 2012. godine nije bila 25-26%, nego da je i tada bila slična sadašnjoj – ako je to slučaj RZS bi trebao da koriguju pogrešne podatke za period 2008-2012. godina. Druga, manje verovatna mogućnost je da se u novijem periodu prave greške u merenjima odnosno da je stopa nezaposlenosti i sada oko 25% - u ovom slučaju RZS bi trebao da koriguje novije podatke. Za razliku od podataka o zaposlenosti podaci o kretanju zarada su konzistentni sa ostalim privrednim kretanjima. Na međugodišnjem nivou realne zarade su porasle svega 0.5%. Sektor informisanja i komunikacija i dalje beleži najveći rast zarada to u iznosu od 12,8% u Q3 ove godine.

Zaposlenost

Zadržavajući rezervu u pogledi dinamike pokazatelja na tržištu rada u periodu 2008-2014. godina u tekstu ćemo se fokusirati na kretanja u toku 2014. godine. Mada i promena na tržištu rada u 2014. godini odstupaju od kretanja BDP, lične potrošnje i poreza na rad ta odstupanja su moguća zbog razlike i sezonalnosti različitih makroekonomskih varijabli.

Najverovatnije pod uticajem letnje sezone, zaposlenost raste za 1,3 procentna poena

Od ove godine Anketa o radnoj snazi počinje da izlazi kvartalno. Za treći kvartal 2014. anketa je rađena krajem jula i početkom avgusta meseca dok je prethodnih godina postojala samo aprilska i oktobarska anketa. S tim u vezi, ne možemo podatke iz Q3 ove godine da poredimo sa istim periodom u 2013. Dodatno, ne možemo da utvrdimo koliki je doprinos sezonskih faktora poboljšanju prilika na tržištu rada s obzirom da nemamo dovoljno dugačku seriju za desezoniranje podataka.

U Q3 2014 bilo je 4,605,403 pojedinaca starosti između 15 i 64 godina (za 14,938 manje u odnosu na Q2 2014). Među ovim osobama 2,865,922 je bilo ekonomski aktivno (za 22,621 manje u odnosu na Q2 2014), i to:

- 2,337, 424 je bilo zaposleno što je za 60,011 više u odnosu na Q2 2014. Rast broj zaposlenih ali i smanjenje broja pojedinaca starosti od 15 do 64 godine doprineo je povećanju stope zaposlenosti sa za 1.3 procentna poena.
- 529,953 je bilo nezaposleno, odnosno za 82,181 manje u odnosu na Q2 2014.
- 1,739,481 je bilo neaktivno, odnosno za 7,683 manje u odnosu na Q2 2014. Pad stope neaktivnosti sa 37,8% na 37,5% je većim delom posledica smanjenja ukupne populacije radnog uzrasta, a manjim delom posledica smanjenja broja neaktivnih (Tabela T3-1)

3. Zaposlenost i zarade

Tabela 3-1. Srbija: zaposlenost i nezaposlenost po Anketi o radnoj snazi, 2008-2014

		Ukupan broj zaposlenih 15-64 god. ²⁾	Broj zaposlenih poljoprivrednika i pomažućih članova u poljoprivredi 15-64 ³⁾ god.	Stopa zaposlenosti 15-64 god.			Ukupan broj nezaposlenih 15-64 god.	Stopa nezaposlenosti 15-64 god.		
				Ukupno	Muškarci	Žene		Ukupno	Muškarci	Žene
		1	2							
2008	April	2.652.429	..	54,0	62,3	46,0	432.730	14,0	12,4	16,1
	Oktoibar	2.646.215	443.243	53,3	62,2	44,7	457.204	14,7	12,7	17,3
2009	April	2.486.734	437.957	50,8	58,7	43,3	486.858	16,4	15,0	18,1
	Oktoibar	2.450.643	411.303	50,0	57,4	42,7	516.990	17,4	16,1	19,1
2010	April	2.278.504	326.623	47,2	54,3	40,3	572.501	20,1	19,4	21,0
	Oktoibar	2.269.565	352.724	47,1	54,4	39,9	565.880	20,0	19,0	21,2
2011	April	2.191.392	340.528	45,5	52,2	38,8	649.155	22,9	22,7	23,1
	Oktoibar	2.141.920	329.378	45,3	52,5	37,9	690.782	24,4	23,5	25,6
2012	April	2.083.604	317.879	44,2	51,1	37,1	735.209	26,1	25,6	26,7
	Oktoibar	2.201.760	345.883	46,4	53,7	39,1	661.698	23,1	22,1	24,5
2013	April	2.127.649	315.109	45,8	53,6	38,1	707.440	25,0	23,1	27,3
	Oktoibar	2.268.750	349.742	49,2	56,2	42,1	602.651	21,0	20,2	22,0
2014	Q1	2.229.063		48	55,1	41	613.787	21,6	21,0	22,3
	Q2	2.277.413		49,3	56,3	42,5	612.134	21,2	20,4	22,1
	Q3	2.337.424		50,8	57,5	44,2	529.953	18,4	17,9	19,1

Izvor: Anкета o radnoj snazi (ARS), RZS.

Napomene:

1) Anкета o radnoj snazi se od 2008. sprovodi dva puta godišnje - u oktobru i u aprilu.

2) Lica između 15 i 64 godina se smatraju licima radnog uzrasta.

3) U ARS za oktobar 2008. postoji i klasifikacija 15-64 za broj zaposlenih u poljoprivredi i pomažućih članova, i on iznosi 443.243. Od sledećeg broja QM-a ćemo biti umogućnosti da objavljujemo i podatke za starosni kontigent 15-64 poljoprivrednika i pomažućih članova.

3) Do oktobra 2008. godini u ARS nije postojala klasifikacija 15-64 za broj zaposlenih u poljoprivredi i pomažućih članova domaćinstva, već samo 15+.

Najveći rast zaposlenosti kod pomažućih članova domaćinstva

Zaposlenost porasla u jedanaest od ukupno dvadeset delatnosti između Q3 i Q2 ove godine. Najveći rast zaposlenosti je ostvaren kod pomažućih članova domaćinstva, koji spadaju u red neformalno zaposlenih i to za 22,2%, a potom i kod preduzeća koja se bave ostalim uslužnim delatnostima¹, 18%. Značajan je i rast zaposlenosti u građevinarstvu i to u iznosu od 13% i to je očekivano s obzirom na letnju sezonu. S obzirom na zabranu novog zapošljavanja u javnom sektoru, iznenađuje podatak o rastu broja zaposlenih za više od 15 hiljada u okviru državne uprave i fondova obaveznog socijalnog osiguranja. Takođe, anketa beleži i 13 hiljada novo-zaposlenih u obrazovanju. Rast zaposlenosti od 25% u rudarstvu bi trebalo uzeti s oprezom jer RZS u svom saopštenju navodi da je ocena nepouzdana (Tabela T3-2).

Tabela T3-2. Zaposleni po delatnostima, ARS

	Q1 2014	Q2 2014	Q3, 2014	Q3/Q2 indeks
UKUPNO	2.342.966	2407930		
Poljoprivreda, šumarstvo i ribarstvo	469.196	500302	533833	106,70
Rudarstvo	27.230	23941	30013	125,36
Preradivačka industrija	388.127	386935	364053	94,09
Snabdevanje električnom energijom, gasom i parom	31.266	40114	42265	105,36
Snabdevanje vodom i upravljanje otpadnim vodama	37.139	42579	34799	81,73
Građevinarstvo	96.744	99763	113033	113,30
Trgovina na veliko i malo, popravka motornih vozila	300.020	304649	309923	101,73
Saobraćaj i skladištenje	141.317	132088	127928	96,85
Usluge smeštaja i ishrane	62.153	59826	61707	103,14
Informisanje i komunikacije	56.796	61045	51779	84,82
Finansijska delatnost i delatnost osiguranja	44.616	39275	43357	110,39
Poslovanje nekretninama	*	*	*	*
Stručne, naučne i inovacione delatnosti	68.359	73251	64795	88,46
Administrativne i pomoćne uslužne delatnosti	47.585	46846	53186	113,53
Državna uprava i obavezno socijalno osiguranje	135.750	138316	153739	111,15
Obrazovanje	149.005	150117	163450	108,88
Zdravstvena i socijalna zaštita	140.776	146563	141630	96,63
Umetnost, zabava i rekreacija	49.158	40040	39780	99,35
Ostale uslužne delatnosti	43.803	42157	50027	118,67
Delatnost domaćinstva kao poslodavca	51.280	75690	92502	122,21

Izvor: ARS.

Napomena: *mali broj pojava tako da nije moguće imati procenu.

1 U ostale uslužne delatnosti spadaju udruženja (poslodavaca i sindikata); popravke računara i predmeta za ličnu upotrebu, kao i usluge frizera, pogrebne usluge.

**Neformalna
zaposlenost i dalje raste
i trenutno iznosi 23,4%**

Stopa neformalne zaposlenosti, izražena kao udeo broja neformalno zaposlenih u ukupnom broju zaposlenih, veća je za 2.2 procentna poena u odnosu na Q2 2014. Anketa iz trećeg kvartala ove godine procenjuje da u Srbiji ima 579,664 neformalno zaposlenih ili za skoro 70 hiljada više u odnosu na prethodni kvartal. Tu se ubrajaju zaposleni u neregistrovanoj firmi, kao i registrovanom preduzeću ali bez formalnog ugovora o radu, kao i neplaćeni pomažući članovi domaćinstva². S obzirom da se u Anketi, od kako izlazi kvartalno, prikazuje strukturu neformalnih zaposlenih prema njihovom profesionalnom statusu, možemo uočiti da je među radnicima u neformalnom sektoru najviše porastao broj onih koji imaju status zaposlenih i pomažućih članova domaćinstva. Zbog malog broja pojava, do sada nije bio objavljivani broj samozaposlenih sa radnicima koji rade u neformalnoj ekonomiji, dok je ocena iz Q3 nepouzdana (Tabela T3-3).

Tabela T3-3. Neformalno zaposleni prema profesionalnom statusu, Q1 i Q2 2014

	Q1	Q2	Q3
Zaposleni radnici	62,352	71,723	118552
Samostalni sa zaposlenima	*	*	4352
Samostalni bez zaposlenih	227,955	229,427	226,723
Pomažući članovi domaćinstva	187,056	209,509	230,068

Izvor: ARS. *mali broj pojava tako da ocena nije publikovana

Okvir br. 1 Radno angažovanje korisnika novčane socijalne pomoći

Nedavno je usvojena uredba¹ Ministarstva rada koja ima za cilj da podstakne radno sposobne korisnike socijalne pomoći da se priključe tržištu rada. Povod za usvajanje uredbe, kako je više puta isticano od strane Ministarstva, je činjenica da od ukupnog broja korisnika socijalne pomoći (270 hiljada), 50 % ili, tačnije, 147 hiljada čine radno sposobni pojedinci.

Uredba predviđa da Centar za socijalni rad, kao organ koji odlučuje o dodeli socijalne pomoći, sa radno sposobnim korisnikom zaključuje sporazum o „aktivnom prevazilaženju njegove nepovoljne socijalne situacije“. Vidovi aktivacije uključuju: upućivanje korisnika na dodatno obrazovanje; sticanje znanja i veština; lečenje, društveno koristan rad u lokalnoj zajednici i zapošljavanje.

Deo uredbe koji se odnosi na zapošljavanje ne donosi ništa novo. Naime, Zakon o socijalnoj zaštiti već predviđa obavezu radno sposobnog nezaposlenog korisnika socijalne pomoći da se prijavi kod Nacionalne službe za zapošljavanje (NZS). Služba bi trebalo da korisniku ponudi posao ili ga uputi na neki od programa dodatnog obrazovanja, obuka, sticanja novih znanja i veština. Ukoliko korisnik odbije da prihvati posao ili obuku NZS, Centar za socijalni rad ima pravo da obustavi isplatu pomoći.

S tim u vezi, u javnosti se često može čuti mišljenje da su za nezaposlenost korisnika socijalne pomoći odgovorni niski kapaciteti NZS kao i loše stanje u privredi u pogledu broja raspoloživih radnih mesta. Međutim, trebalo bi imati u vidu da među radno sposobnim korisnicima socijalne pomoći dominiraju pojedinci koji imaju nizak obrazovni nivo i/ili malo radnog iskustva te poslove uglavnom pronalaze na takozvanom sekundarnom sektoru tržišta rada². Na ovom delu tržišta, ponuda rada, u većoj meri od kretanja bruto domaćeg proizvoda, određuje nivo i strukturu zaposlenosti. A ponuda rada, s druge strane, zavisi od raspoloživosti različitih izvora neradnog dohotka, kao što je novčana socijalna pomoć.

¹ <http://www.minrzs.gov.rs/lat/aktuelno/item/1320-uredba-o-merama-socijalne-ukljucenosti-korisnika-novcane-pomoci>

² Sekundarno tržište rada obuhvata zaposlene sa 'fleksibilnim' ugovorima (npr. na određeno vreme ili po ugovoru o delu), većinu zaposlenih u privatnom sektoru, samozaposlene, zaposlene u tradicionalnim uslugama, najvećem delu industrije i poljoprivredi. Recimo, ukoliko neko ima formalni ugovor o radu, ali mu se deo zarade isplaćuje „na crno“ takođe bi bio svrstan u sekundarni segment tržišta. Poslovi na sekundarnom tržištu po pravilu su nesigurni i loše plaćeni. S druge strane, primarni segment tržišta rada obuhvata javni sektor, moderne usluge (poput bankarstva i finansija, informatike i marketinga) i na mali broj velikih privatizovanih preduzeća u stranom vlasništvu. Ovaj segment tržišta se odlikuje sigurnošću zaposlenja, dobrim uslovima rada i natprosečnim zaradama.

² Pomažući članovi domaćinstva su lica koja su pomagala drugom članu porodice u vođenju porodičnog posla ili poljoprivrednog gazdinstva a da za to nisu bila plaćena.

Ako bismo uzeli primer samohranog roditelja sa dvoje dece, neradni dohodak ove porodice (zbir novčane socijalne pomoći, 14.592 dinara, i dva dečija dodatka, 6.742) prema trenutno važećim propisima iznosi 21.334. Ukoliko bi roditelj pronašao posao pri minimalnoj zaradi (od oko 20 hiljada neto), ova porodica bi potpuno izgubila pravo na socijalnu pomoć, dok bi zadržala dečiji dodatak. Ukupni dohodak bi u tom slučaju bio svega 5 hiljada dinara viši u odnosu na dohodak pre pronalaženja posla. U slučaju da roditelj prihvati isti posao ali za npr. četvoro-časovno radno vreme (recimo, zbog obaveza oko dece) ukupni dohodak ove porodice bi čak bio niži nego u slučaju kada su se samo oslanjali na socijalnu pomoć³. Drugim rečima, trenutni dizajn i iznosi socijalne pomoći ne obezbeđuju dovoljne podsticaje ka pronalaženju zaposlenja te bi potencijalne reforme trebalo da idu u tom smeru. Ukoliko bi se radno sposobnim korisnicima socijalne pomoći omogućilo da zadrže deo socijalne pomoći zajedno sa prihodima od rada, to bi povećalo njihovu motivaciju za pronalaženje i prihvatanje posla.

³ Slično važi i za samohrane porodice sa jednim detetom, kao i porodice sa jednim ili dva deteta kada jedan od roditelja uspeva da pronađe posao pri minimalnoj zaradi.

Zarade

Prosečna mesečna bruto zarada realno viša 0,5 % u odnosu na isti kvartal prethodne godine

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, na međugodišnjem nivou prosečna mesečna bruto zarada u Q3 je nominalno viša za 2,4%, a realno viša za 0,5%. (Tabela T3-4). Prosečna mesečna neto zarada u trećem kvartalu 2014. iznosila je skoro 45 hiljada dinara ili 383 evra.

Tabela T3-4. Srbija: prosečne mesečne zarade i međugodišnji indeksi, 2012-2014

	Prosečna mesečna zarada (RZS) ¹⁾				Međugodišnji indeksi prosečne mesečne bruto zarade (RZS) ²⁾	
	Ukupni troškovi rada ³⁾ , u din.	Neto, u din.	Ukupni troškovi rada, u evrima	Neto, u evrima	Nominalni	Realni
2012						
Q1	63.846	39.068	591	362	111,0	106,0
Q2	68.140	41.664	600	367	109,6	105,3
Q3	67.457	41.187	577	352	106,4	98,4
Q4	71.452	43.625	630	384	108,7	96,8
Decembar	76.830	46.923	677	413	106,6	95,1
2013						
Q1	67.704	41.419	606	371	106,0	94,6
Q2	72.143	44.248	644	395	105,9	95,9
Q3	71.469	43.939	626	385	105,9	99,1
Q4	75.089	46.185	648	399	105,1	103,0
2014						
Q1	68.015	41.825	588	361	100,5	97,8
Q2	73.147	44.971	633	389	101,4	99,6
Q3	73.167	44.934	623	383	102,4	100,5

Izvor: RZS.

1) Podaci za 2008. godinu su korigovani podaci na osnovu proširenog obuhvata uzorka za računanje prosečne zarade, u koji ulaze i plate zaposlenih kod preduzetnika.

2) Međugodišnji indeksi prosečne mesečne bruto zarade za 2008. godinu su obračunati iz prosečnih zarada za 2007. i 2008. na osnovu starog uzorka koji ne uključuje zaposlene kod preduzetnika. Međutim, ovi indeksi jesu uporedivi sa indeksima za 2009. godinu, s obzirom na činjenicu da je pri proširenju uzorka dinamika rasta zarada zadržana, a samo su njihove nominalne vrednosti umanjene za oko 12%.

3) Ukupni troškovi rada predstavljaju ukupno opterećenje poslodavca po radniku, uključujući sve poreze i doprinose, i iznose oko 164,5% neto zarade. Indeksi rasta bruto zarada i ukupnih troškova rada su jednaki jer su ukupni troškovi rada su veći od bruto zarade za fiksnih 17,9%.

Na međugodišnjem nivou najveći rast zarada u sektoru informisanja i komunikacija

Tabela T3-5. Međugodišnji indeks realnih neto zarada

	Informisanje i komunikacije	Admin. i pomoćne uslužne del.	Građevinarstvo
2013Q1	95,8	94,6	89,7
2013Q2	95,9	85,6	89,2
2013Q3	114,6	88,5	94,5
2013Q4	112,8	104,7	109,7
2014Q1	123,3	89,1	100,8
2014Q2	119,1	112,4	101,0
2014Q3	112,8	109,2	108,2

Izvor: obračun QM

ren rast neto zarada od 5,9%. U ostatku sektora rast ne prelazi 2% (Tabela T3-5).

Međugodišnji indeks realnih neto zarada pokazuje da su zarade ostvarene u Q3 2014. u odnosu na isti period prošle godine porasle u deset od devetnaest sektora. Najveći rast beleže sektor informisanja i komunikacija (12,8%) a to je bio slučaj i u poslednja četiri kvartala. Nakon toga, po veličini, sledi rast zarada u sektoru administrativnih i pomoćnih uslužnih delatnosti³ u iznosu od 9,2%, što se najverovatnije može objasniti letnjom turističkom sezonom. Slična je situacija i u građevinarstvu gde su zarade porasle 8,2% dok je u ostalim uslužnim delatnostima ostva-

³ Ovaj sektor nije povezan sa javnom administracijom već obuhvata delatnosti iznajmljivanja i lizinga, agencija za zapošljavanje, delatnost privatnog obezbeđenja i sl.